

УДК 376.3

DOI: 10.32342/2522-4115-2019-1-17-10

О.І. ПЕРЕВОРСЬКА,

*кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти,
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Т.П. ПРИХОДЬКО,

*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та спеціальної освіти,
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

І.М. КОБЗЄВА,

*завідувач Навчально-методичної лабораторії здоров'язберігаючих технологій
комунального вищого навчального закладу освіти
«Дніпровська академія неперервної освіти» Дніпропетровської обласної ради*

ЕФЕКТИВНІСТЬ КОРЕКЦІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З УСКЛАДНЕНИМИ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

У статті розглянуто проблему ефективності корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. Визначено, що ця проблема набула великого значення, бо саме ускладнені мовленнєві порушення залишаються однією з проблем психофізичного розвитку дітей дошкільного віку. Наголошено, що вирішенням проблеми стане впровадження студентами корекційно-розвивальної програми «Крок за кроком», спрямованої на формування мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями.

Студентами Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара під нашим керівництвом було проведено дослідження рівня сформованості мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями у три етапи. У дослідженні взяли участь 32 дитини старшого дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. Їх було поділено дві групи (експериментальну та контрольну).

Результати дослідження дали змогу студентам зробити висновок, що спеціально організовані, систематизовані та регулярні корекційні заняття щодо формування мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями є доцільними, оскільки збільшилася кількість дітей з високим і середнім рівнем розвитку мовлення. Тобто є позитивні зміни у рівні сформованості мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. Отримані результати свідчать про ефективність корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями.

Ключові слова: діти дошкільного віку, ускладнені мовленнєві порушення, мовленнєва компетентність, корекційна робота.

В статье рассмотрена проблема эффективности коррекционной работы студентов с детьми дошкольного возраста с осложненными речевыми нарушениями. Определено, что данная проблема приобрела большое значение, так как именно осложненные речевые нарушения остаются одной из проблем психофизического развития детей дошкольного возраста. Отмечено, что решением проблемы станет внедрение студентами коррекционно-развивающей программы «Шаг за шагом», направленной на формирование речевой компетенции у детей дошкольного возраста с осложненными речевыми нарушениями.

Ключевые слова: дети дошкольного возраста, речевая компетентность, осложненные речевые нарушения, коррекционная работа.

© О.І. Переворська, Т.П. Приходько, І.М. Кобзєва, 2019

Постановка проблеми. На сучасному етапі моніторинг оцінки показників здоров'я дитячого населення України засвідчує несприятливу тенденцію, а саме: підвищується частота вроджених і спадкових захворювань; зростає питома вага дітей, які народилися з травмами та патологією центральної нервової системи; спостерігається зростання хронічних форм патології та хвороб алергічного походження; збільшується частота ускладнень вірусних і паразитарних захворювань (дифтерії, поліомієліту, туберкульозу тощо). Результат вищезгаданих явищ – збільшення загальної кількості дітей зі складною структурою дефекту, в тому числі ускладненими порушеннями мовленнєвого розвитку. Вади розвитку дітей все частіше носять множинний характер, торкаючись як фізичної, так і психічної сфери дитини. У рамках цього дослідження ми будемо розглядати категорію дітей дошкільного віку, які страждають на загальний недорозвиток мовлення (ЗНМ), ускладнений вторинною патологією – дизартрією [1]. Оскільки ускладнені мовленнєві порушення залишаються однією з проблем психофізичного розвитку дітей, саме тому дослідження ефективної корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями є актуальним на сучасному етапі спеціальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що проблема відхилень у розвитку мовлення у дітей дошкільного віку має багато граней, які належать до різних наукових дисциплін: психології і нейропсихології (О. Безрукова, Л. Виготський, П. Гальперін, Ж. Глозман, В. Дудьєв, Н. Корсакова, О. Леонтьєв, Ю. Мікадзе, Г. Семенович, Г. Трошин, Є. Хомська, Ю. Філатова та ін.); логодидактики (Н. Базима, Н. Гаврилова, С. Конопляста, І. Мартиненко, І. Мартинчук, Н. Пахомова, Ю. Рібцун, Є. Соботович, А. Савицький, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.); таких інтегральних наук, як нейролінгвістика (Т. Ахутіна, О. Винарська, Т. Глезерман, Н. Пахомова та ін.), логопатологія (Г. Волкова, О. Корнев та ін.) [2; 3; 4; 7].

Виділення не розв'язаних раніше частин загальної проблеми. На цей час не вирішеною залишається проблема використання професійної термінології щодо визначення мовленнєвих вад, які мають досліджувані діти дошкільного віку, а саме: загальний недорозвиток мовлення, ускладнений дизартрією.

Формулювання цілей статті. Доцільним є теоретичне обґрунтування означеної проблеми та висвітлення результатів емпіричного дослідження ефективності корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку із ускладненими мовленнєвими порушеннями.

Виклад основного матеріалу. Своєчасне оволодіння мовленням – основа розвитку дитини дошкільного віку, запорука її повноцінного спілкування з навколишнім світом. Правильне, виразне мовлення дає дитині можливість максимально широко користуватися ним як засобом спілкування, що сприяє формуванню особистості дитини в цілому. Уся діяльність дитини безпосередньо пов'язана з мовленням, яке вже, починаючи з перших років життя, відповідно впливає на її діяльність, змінює її поведінку.

Мовлення – індивідуальний процес використання конкретної мови конкретною людиною за характерними для певної мови законами, правилами [5]. Мовленнєвий розвиток – один з основних чинників становлення особистості в дошкільному дитинстві.

Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям і завдяки якому відбувається соціалізація дитини. Мовленнєвий розвиток дитини здавна привертає увагу психологів, педагогів та психолінгвістів (Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Лурія, О. Леонтьєв, А. Маркова, О. Шахнарович та ін.) [5]. Саме багатоаспектність мовлення є підставою для його вивчення різними науками. Водночас інтерес дослідників до дитячого мовлення пов'язаний з його винятковою важливістю у психічному розвитку дитини, розвитку її комунікативної діяльності.

Останнім часом спостерігається суттєве збільшення кількості дітей дошкільного віку в Україні, які мають порушення психофізичного, зокрема мовленнєвого розвитку (Н. Вісневська, В. Синьов, В. Тарасун, В. Тищенко, М. Шеремет та ін.) [3; 7; 8].

Оскільки порушення мовлення являють собою розлад, відхилення від норми у процесі функціонування механізмів мовленнєвої діяльності, то під структурою мовленнєвого дефекту ми розуміємо множину мовленнєвих та немовленнєвих симптомів цього порушення мовлення та характер їх взаємозв'язку.

Проведений нами аналіз наукової літератури виявив розбіжності у поглядах науковців на природу і механізми ускладнених мовленнєвих порушень. Особливо виразно вони

проявляються у поглядах на проблему термінології та класифікації мовленнєвих порушень. Термін «ускладнені порушення мовлення» в дефектології з'явився не так давно, і в цей час, незважаючи на часте його вживання, серед фахівців у галузі вивчення дитячого мовлення немає єдиної усталеної думки щодо його змісту.

Санкт-Петербурзькою школою корекційної педагогіки вперше було запропоновано термін «сочетанные» (комплексні) порушення – порушення, які представлені кількома первинними порушеннями, кожне з яких, якщо його взяти окремо, визначило би характер і структуру аномального розвитку; усі складові елементи комплексного порушення перебувають у взаємозв'язку, взаємодії та мають негативний кумулятивний ефект.

Аналіз наукової вітчизняної літератури довів, що в Україні вживають синонімічний термін «ускладнені порушення мовлення», який вживається щодо структурно-семантичних порушень.

За Л. Волковою, С. Шаховською, ускладнені порушення – це порушення, за яких наявний розлад мовлення як цілісної функціональної системи і його провідних компонентів (фонетичного, лексичного, граматичного) [2].

Ускладнені порушення мовлення можуть бути як самостійною первинною формою мовленнєвої патології і розглядатися як основний логопедичний діагноз (загальний недорозвиток мовлення), так і супутньою патологією аномального розвитку дитини.

Система ефективної логопедичної корекції мовленнєвої діяльності дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями подається як комплекс принципів, методів, форм, прийомів, способів та засобів корекційно-розвивального навчання, що обумовлюють створення спеціально організованого освітнього простору, у якому центральне місце займає взаємодія логопеда та дитини в умовах корекційно-розвивального середовища за сприятливих умов організації диференційованого логопедичного впливу та компенсації порушень різних функціональних систем (моторики, психіки), забезпечуючи формування якісних змін вікових новоутворень та позитивних відносин між дитиною та соціальним оточенням.

Корекція відхилень у мовленнєвому розвитку є одним з пріоритетних напрямів корекційної педагогіки (Т. Ахутіна, Л. Вассерман, Т. Власова, Л. Виготський, І. Мамайчук, Л. Шипіцина, М. Bornstein, J. Kirby): чим раніше починається цілеспрямована робота з дитиною, що має особливості психофізичного розвитку, тим ефективнішими виявляються результати корекції відхилень у розвитку, а у деяких випадках – запобігання виникненню вторинних порушень [8].

Виходячи з концепції модернізації змісту спеціальної освіти, логічно виникає необхідність по-новому розглянути проблему ефективності корекції та оптимізації організації системи допомоги дітям дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. У зв'язку з цим особливою актуальністю набуває вдосконалення існуючих і створення нових, на основі інноваційних технологій, ефективних засобів, методів і прийомів профілактики та корекції мовленнєвих порушень, що підвищують потенційні можливості гармонійного й цілісного розвитку особистості дитини.

Ефективна корекційна робота з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями проводилась студентами під нашим керівництвом у три етапи на базі Комунального закладу освіти «Дошкільний навчальний заклад (ясла-садок) № 386 компенсуючого типу» Дніпровської міської ради (м. Дніпро, вул. Немировича-Данченка, 36а). У дослідженні взяли участь 32 дитини старшого дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями: 15 дітей – експериментальна група (ЕГ), 17 дітей – контрольна група (КГ).

На першому етапі дослідження студентами було проведено вивчення рівня сформованості мовленнєвої компетенції дітей обох груп за допомогою дібраних методик: методика «Виявлення рівня мовленнєвого розвитку» Н. Мікляєвої; методика «Діагностика стану фонематичних компонентів мовлення» Є. Зайцевої, В.К. Шептунової; методика «Визначення словникового запасу» І. Архіпової; методика «Володіння зв'язним мовленням» С. Максименко. Згідно з отриманими результатами студенти оформили мовленнєву картку на кожну дитину та спланували подальшу корекційну роботу з дітьми ЕГ.

При обстеженні студентами дітей за допомогою методики «Виявлення рівня мовленнєвого розвитку» Н. Мікляєвої в обох групах спостерігався високий, середній та низький рівень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями (табл. 1).

Таблиця 1

Результати відсоткового співвідношення рівня мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі дослідження, %

Рівень мовленнєвого розвитку	Група	
	ЕГ	КГ
Високий	0	0
Середній	26,64	29,5
Низький	73,36	70,05

Під час проведення методики «Діагностика стану фонематичних компонентів мовлення» Є. Зайцевої, В. Шептунової за шкалою у групах студентами виявлені відсоткові показники високого, середнього та низького рівнів сформованості фонематичних компонентів мовлення дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі дослідження (табл. 2).

Таблиця 2

Результати відсоткового співвідношення рівня сформованості фонематичних компонентів мовлення дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі дослідження, %

Рівень сформованості фонематичних компонентів мовлення	Група	
	ЕГ	КГ
Високий	0	0
Середній	19,97	23,6
Низький	80,03	76,4

За допомогою методики «Визначення словникового запасу» І. Архіпової за шкалою у групах студентами виявлені відсоткові показники високого, середнього та низького рівнів сформованості словника у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі дослідження (табл. 3).

Таблиця 3

Результати відсоткового співвідношення рівня сформованості словника у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі дослідження, %

Рівень сформованості словника	Група	
	ЕГ	КГ
Високий	0	0
Середній	39,96	41
Низький	60,04	59,0

Провівши методику обстеження «Володіння зв'язним мовленням» С. Максименко за шкалою у групах, студенти виявили відсоткові показники високого, середнього та низького рівнів сформованості зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі дослідження (табл. 4).

Таблиця 4

Результати відсоткового співвідношення рівня сформованості зв'язного мовлення дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному етапі дослідження, %

Рівень сформованості зв'язного мовлення	Група	
	ЕГ	КГ
Високий	0	0
Середній	26,64	23,6
Низький	73,36	76,4

Таким чином, здійснивши перший етап дослідження, студенти підтвердили проведені науковцями дослідження про те, що у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнє-

вими порушеннями страждають усі складові мовленнєвої компетенції: фонематична, лексико-граматична сторони мовлення, зв'язне мовлення.

Такі обставини зумовили необхідність розробки студентами під нашим керівництвом корекційно-розвивальної програми «Крок за кроком» та впровадження корекційних занять, що складають основний зміст корекційно-розвивальної роботи щодо формування мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями.

На другому етапі дослідження тільки в експериментальній групі студентами проводилась корекційна робота, яка здійснювалася за корекційно-розвивальною програмою «Крок за кроком». Корекційні заняття проводились за такою схемою: логопедичний масаж; пасивна й активна гімнастика артикуляційного апарату; розвиток дрібної моторики рук; вправи на розвиток слухової уваги та фонематичного слуху; відпрацювання звуковимови; робота над зв'язним мовленням та лексико-граматичними категоріями.

Заняття проводились не рідше двох разів на тиждень, а також щодня вдома з батьками. Батьки систематично перевіряли виконання дитиною домашніх корекційних завдань. Відповідно, для батьків студентами було проведено навчання сучасних інтерактивних прийомів і методів роботи з дітьми, які допомогли переконати їх в очевидності подальших успішних результатів.

Основною метою другого етапу дослідження було: корекція мовленнєвих порушень; створення умов для формування навичок вільної комунікації у старших дошкільників; виховання та всебічний гармонійний розвиток старших дошкільників, які мають ускладнені мовленнєві порушення.

Діти контрольної групи продовжили навчання за звичайною програмою.

Після закінчення формувального етапу дослідження студенти провели перевірку ефективності визначених та запроваджених напрямів корекційно-розвивальної роботи з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями за допомогою використаних на констатувальному етапі дослідження діагностичних методик.

Для наочності результати обстеження за методиками на констатувальному та контрольному етапах дослідження у групах дітей наведемо в табл. 5.

Таблиця 5

Порівняльні показники рівнів сформованості мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями на констатувальному та контрольному етапах дослідження за методиками, %

Етап дослідження	Група	Кількість досліджуваних, %											
		Методика №1			Методика №2			Методика №3		Методика №4			
		високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький	високий	середній	низький
Перший	ЕГ	0	26,64	73,36	0	19,97	80,03	0	39,96	60,04	0	26,64	73,36
Третій	ЕГ	13,4	39,96	46,64	0	33,4	66,6	6,7	53,3	40	6,7	39,96	53,34
Динаміка	ЕГ	+13,4	+13,32	-26,472	0	+13,43	-13,43	+6,7	+13,4	-20,04	+6,7	+13,32	-20,02
Перший	КГ	0	29,5	70,5	0	23,6	76,4	0	41	59	0	23,6	76,4
Третій	КГ	5,88	35,32	58,8	0	29,5	70,5	0	52,92	47,08	0	29,5	70,5
Динаміка	КГ	+5,88	+5,88	-11,7	0	+5,88	-5,88	0	+11,7	-11,7	0	+5,88	-5,88

Отже, повторне діагностування дошкільників на контрольному етапі дослідження свідчить про те, що завдяки проведеній студентами корекційної роботи в експериментальній групі за корекційно-розвивальною програмою «Крок за кроком» підвищився рівень сформованості мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. Результати обробки даних контрольної групи свідчать, що у дошкільників відбулись лише незначні зміни у рівні сформованості їхньої мовленнєвої компетенції.

Висновки. Проведене студентами – майбутніми фахівцями зі спеціальної освіти під нашим керівництвом дослідження дало змогу здійснити теоретичний аналіз проблеми та опрацювати результати корекційної роботи. Тобто спеціально організовані, систематизовані та регулярні корекційні заняття щодо формування мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями є доцільними, оскільки збільшилася кількість дітей з високим і середнім рівнем розвитку мовлення. Ми можемо констатувати позитивні зміни в рівні сформованості мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями. Отримані результати свідчать про ефективність корекційної роботи студентів з дітьми дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями.

Перспектива подальшого дослідження обраної проблематики полягає у вивченні можливого впровадження міждисциплінарного корекційного підходу, адже цей аспект є одним із складових підготовки дитини дошкільного віку з ускладненими мовленнєвими порушеннями до подальшого шкільного навчання.

Список використаної літератури

1. Гаврилова Н.С. Класифікації порушень мовлення / Н.С. Гаврилова // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка; за ред. О.В. Гаврилова, В.І. Співака. – Вип. ІХХ., Серія: соціально-педагогічна. – Кам'янець-Подільський : Медобори, 2006, 2012. – С. 327–349.
2. Логопедия / Л.С. Волкова, Р.И. Лалаева, Е.М. Мастюкова и др.; под. ред. Л.С. Волковой. – М. : Просвещение, 1989. – 528 с.
3. Логопедія. Підручник / за ред. М.К. Шеремет. – К. : Слово, 2010. – 376 с.
4. Миронова С.А. Розвиток мови дошкільників на логопедичних заняттях / С. А. Миронова. – К. : Мова, 2003. – С. 237 – 238.
5. Переворська О.І. Проблема розвитку студентами комунікативного потенціалу дітей дошкільного віку із ЗНМ / О.І. Переворська, І.М. Кобзева // Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». – Дніпро, 2017.
6. Собонович Е.Ф. Нарушения речевого развития у детей и пути их коррекции: учеб.-метод. пособие / Е.Ф. Собонович. – К. : Ин-т систем. исслед. образования, АПН Украины. Ин-т дефектологии, 1995. – 203 с.
7. Тарасун В.В. Логодидактика : навч. посіб. / В.В. Тарасун. – К. : Слово, 2011. – 392 с.
8. Шеремет М.К. Корекція просодичної сторони мовлення у дітей старшого дошкільного віку з дизартрією : навч.-метод. посіб. / М.К. Шеремет, О.В. Боряк. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2013. – 192 с.